

Ա Ն Պ Ո Ջ Հ Ո Ր Թ Ը *)

(Պատմութեամբ Ստեփանի Ինգմանի)

Չի կարելի ասել, որ Պ. փոքրիկ քաղաքը Ֆինլանդիայի ամենաանշան քաղաքն էր: Այնտեղ կայ տպարան, լրագիր է հրատարակուում, բայց չէ որ կան այնպիսի քաղաքներ էլ, որոնք չունեն ոչ մէկը և ոչ էլ միւսը: Եւ այդպէս, Պ. փոքրիկ քաղաքում հիմնուեց տպարան, այն էլ բոլորովին նոր և արտասահմանեան վերջին ձեւով: Մի բան միայն շատ մտաւորութիւն էր պատճառում նրա տէրերին, այն է՝ ոչինչ չը կար տպագրելու: Լրագիրը շաբաթական միայն երկու անգամ էր լոյս տեսնում: Մնացած օրերը տպարանը մատնուած էր անդործունէութեան, իսկ բանուորները, ոռճիկ ստանալով, թափառում էին դէս ու դէն, պարապութիւնից արբեցողութեամբ էին զբաղուում, դալթակղեցնում միւս բանուորներին և փոքրիկ քաղաքի խաղաղ բնակիչների դժգոհութիւնը գրգռում:

Հապա, ասացէք, խնդրեմ, մի՞թէ այդ կարգ է:

Բաժնետէրերն արդէն մի քանի անգամ ժողովուել էին միասին խորհրդակցելու այն կարեւոր հարցի մասին, թէ ինչ տպագրեն: Նրանք խորհեցին, դատեցին, վիճեցին, բայց չը կարողացան մի բան հնարել: Շատ լաւ ծրագիրներ առաջարկուեցին, շատ խելացի առաջարկութիւններ եղան, բայց այդ բոլորն էլ մանրազնին քննութիւնից յետոյ ի՜նչ ի՜նչ պատճառներով աննպատակալարմար համարուեցին, իսկ տպագրական մեքենան այդ միջոցին ժանգոտում էր ու փչանում:

*) Ֆինլանդական աշխարհի մի անկիւնի կեանքից վերցրած այս պատկերը պատկանում է ֆին լեւեալիստ՝ Ներկալուստի «Päivälehti» ֆին ազգաբնակչութեան կուսակցութեան արմատական մասի լրագրի խմբագիր պ. Ինգմանի գրչին: Թարգմանուած է ռուսերէնից:

Մի անգամ էլ ժողովուեցին, թւում էր թէ այդ ժողովն էլ նախորդ ժողովների նման ապարդիւն պիտի անցնի, երբ յանկարծ տեղից բարձրացաւ բաժնետէրերից մէկը՝ կաշուեգործ Նիրանէնը, Դա մի համեստ մարդ էր, որ իրան ձեռնհաս չէր համարում «գրական» նիւթերի մասին դատողութիւն տալ, բայց տեսնելով, որ գործը գլուխ չի դալիս, նա յաղթահարեց իր ամաշկոտութիւնը և սիրտ առաւ իր ծրագիրն առաջարկելու։

—Մենք տպարան հիմնեցինք,—սկսեց նա.—մենք հիմնեցինք տպագրական գործի բաժնետիրական ընկերութիւն, մենք ամիսն երկու անգամ ժողովում ենք, բայց ոչ մի կերպ չենք կարողանում տեղից շարժուել։

Թէեւ ինձ համար այնքան էլ պարզ չէ, թէ ինչու մենք մերժում էինք ինչ որ էլ առաջարկուում էր տպագրութեան, բայց յոյս ունեւմ, որ իմ ծրագիրը բոլորիդ էլ դուր կը գայ, ես առաջարկում նմ պատկել մեր գործը, սկսելով սկզբից, այսինքն ես առաջարկում եմ տպագրել այբուբենարան։ Միաքը բոլորովին նոր էր և միանգամից բոլորին էլ դուր եկաւ։

—Ես ջերմ կերպով պաշտպանում եմ մեր ընկերակցի գեղեցիկ ծրագիրը, սոսայ պոստատան կառավարիչը, որ սովորաբար ամենից առաջ էր բողոքում իւրաքանչիւր առաջարկութեան դէմ։— Ես միայն իմ կողմից այն կ'աւելայնեմ, որ յանկալի էր այբուբենարանի պատկերները Գերմանիայում պատուելիք։

—Ես էլ մի և նոյն կրածիքին եմ,—սոսաց տեղացի վաճառական Ռիխտընէն։—Դա հաստատ գործ է, զբանում մենք ոչ մի կերպ չենք վնասուիլ, իսկ ժամանակին թերեւս լաւ օգուտ էլ ստանանք։ Տպագրական ծախսերը մեծ չեն լինի, եթէ նոյն իսկ պատկերներն էլ Գերմանիայում պատուելիքնք, հեղինակի վարձատրութիւնն էլ մեծ ծախս չի պահանջի, իսկ ապրանքը հեշտ ծախուողներին է։

Ժողովրդական ուսուցիչ Պօսիոն, որ այդ բոլորի վրայ նայում էր աւելի բարձր և գաղափարական տեսակէտից քան թէ միւսները՝ նոյնպէս այս ծրագրի կողմն էր։

—Մենք պէտք է չնորհակալ լինենք պ. Նիրանէնից նրա յաջող մտքի համար և միահամուռ կերպով ձեռնարկենք վերջնիս իրագործման։ Մեզ, որպէս լուսաւորութեան մեծ գործի մէջ նոր մարդկանց, միանգամայն վայել է փոքրից սկսել, իսկապէս դա այնքան էլ փոքրիկ գործ չէ, որքան նա թւում է առաջին հայեացքից։

Ընդհակառակն, իմ կարծիքով...

Նա խօսեց երկար: Կաշուեգործի առաջարկութիւնը համակրութիւն գտաւ և՛ քաղաքային ֆիսկալի և՛ զինաազդայի վերատեսչի կողմից: Չը հակառակեց նոյն իսկ բժշկապետը, միայն երբեմնակի ինքն իրան ծիծաղում էր:

Նախագահը, որ քաղաքում միակ վաճառականական խորհրդականն էր, համբերութեամբ լսում էր երկար ճառաբանութիւնները: Փիլիսոփայութեան մագիստրոսը մի առ մի արձանագրում էր այն բոլորը, ինչ որ խօսւում էր: Երբ ամենքն իրանց կարծիքը յայտնեցին, նախագահը տեղից վեր կացաւ:

—Ներկայ ժողովում բաժնետէրերից մէկը մինչնաւոր առաջարկութիւն արեց, որ ընդհանուր համակրութեամբ ընդունուեց և, որքան ինձ յայտնի է, ոչ մէկի կողմից առարկութեան չը հանդիպեց: Ապա ուրեմն, ես գնում եմ առաջին հարցը՝ արդեօք պէտք է մենք, այսպէս ասած, սկսենք սկզբից:

—Այո:

—Ուրեմն մենք վճում ենք, տպագրել պատկերազարդ այբուբենարան:

—Այո, այո:

—Եւ պատկերները Գերմանիայումն ենք պատուիրում:

—Այո, Գերմանիայում:

Նախագահը մութով զարկեց, ցոյց տալու համար, որ վիճաբանութիւնները վերջացած են, և սրբեց իր ճակատի քրտինքը: Փնփռեց Աստուծու, վերջապէս մի վճիռ կայացրինք:

Ամենքն էլ թեթեւութիւն զգացին, կարծես թէ մի լեռան չափ ծանրութիւն նրանց ուսերից վայր գլորուեց: Ուրեմն մենք էլ մի բանի պէտքական ենք, ուրեմն մենք էլ խոտ արածողներին չենք:

Մի առ ժամանակ վէճերը և փոխադարձ դիմադարձութիւնները ժողովուրդին: Կատարած պարտքի զգացողութիւնը և սեփական արժանապատւութեան գիտակցութիւնը բաժնետէրերի մէջ առաջայրին եռանդի մի արտասովոր հոսանք և նրանք անմիջապէս ընտրեցին մի կարգադրիչ մասնաժողով, որից յետոյ ամենքը միասին գնացին հիւրանոց բարի գործի սկիզբը ըմպելիով ցօղելու:

Անցաւ մի ամսից աւելի: Այբուբենարանը կազմեցին, այսինքն վերցրին հէնց առաջին՝ պատահաբար իրանց ձեռքն ընկած հին օրինակը, տեղ-տեղ իրանցից աւելացրին մի քանի բան, բերել տուին պատկերները և նորից հաւաքուեցին՝ կարգադրիչ մասնաժողովի ղեկուցումը լսելու: Սկզբնի վրայ զբոլում էին Գերմանիայից հէնց նոր ստացուած կլիշեները, որոնք, ի հարկէ, ընդհանուրի ուշադրութիւնը գրաւեցին: Ի մի-

ջի այլոց մի պատկեր ներկայացնում էր Յովսէփին՝ հօտն ա-
րածացնելիս:

—Նայեցէք, խնդրեմ, այս անասուններին, կարծէք մեր
առջևը կենդանի լինեն կանգնած:

—Այն, իսկապէս իսկ այս կայտուուն հորթն իր ցցած
պոչով... Զարմանալի է:

Ճշմարիտ և, մօրիկ արէք... հորթը վազում է՝ պոչը կեն
ցցած: Հրաշալի է:

—Է՛, այդ աղբէն չափազանցութիւն է: Տարօրինակ ե-
րեւակայութիւն է՝ հորթը ներկայացնել այդպիսի անվայել դիր-
քով: Չեմ կարող ասել, թէ այդ յաջող միտք է եղել,—նկատեց
պոստատան կառավարիչը, ուրախանալով, որ վիճաբանելու ա-
ռիթ է գտել:

—Կատարեալ անտեղի հանաք լուրջ գործի մէջ,—աւելա-
ցրեց վերատեսուչը:

—Ո՛չ թէ միայն անտեղի, այլ ուղղակի անվայելուչ,—
բարձրացրեց ձայնը Ժողովրդական ուսուցիչ Պօսիոնս—Հանաք,
որ սաստիկ դիպչում է մարդու գեղեցկի զգացմունքին և վիրա-
ւորում է ամօթխածութիւնը:

—Այստեղ ի՜նչ անվայելուչ բան կայ... Պոչը պոչէ: Վերեւ
ցցած, թէ ներքեւ կախ ընկած, մի և նոյն բանը չէ: Ինձ պատ-
կերը դուր է գալիս,—նկատեց կաշուեգործ Նիրանէնը:

—Իսկ ինձ ամենեւին դուր չէ գալիս: Չեմ հասկանում,
այբուբենարանի համար ինչպէս կարելի է նկարել այդպիսի
լկտի բաներ: Վերատեսուչն արհամարհական կերպով ձգեց
սեղանի վրայ կլիշէն:—Այդպիսի բաներ,—նա մտառ անկեց
կլիշէի վրայ ճիշտ այն տեղում ուր հորթի պոչն էր,—այդպի-
սի բաները չի կարելի տպագրել այբուբենարանում: Ես առա-
ջարկում եմ մերժել նկարը:

—Այդ բանին ես համաձայն չեմ,—հակաճառեց վաճառա-
կան Ռիխկունէնը: Նկարները մենք ենք Գերմանիայում պատուի-
րել, դրանց համար փող ենք վճարել, և այն էլ ոչ քիչ:—Ինչու
մեր փողերը իզուր կորչեն: Եթէ անպատշաճ է հորթը ցցած
պոչով ներկայացնել, ապա ուրեմն մենք կը ձեւակերպենք
առանց պոչի... Չէ որ այդ անելը դժուար չէ:

—Այդ ի՜նչ կը դաժնայ... կը ստացուի անպոչ հորթ,—
հարցրեց շուարուած մագիստրոսը, գլուխը չբարձրացնելով ար-
ձանագրութիւնից:

—Է՛, թէպէտ հէնց այդպէս: Բայց և այնպէս նկարը վա-
յելուչ կը լինի:

—Միթէ մենք տպագրում ենք... անպոչ հորթը... Նախա-

գահը շիտթուեց, չիմանալով, թէ ինչ կերպով դնի հարցը ձայնատուութեան:

Տեղից վեր է կենում բժշկապետը:

—Պարոններ, այդ վէճը միտք հունի: Արուեստագէտը նկարել է ջահիլ, աշխոյժ կենդանին իսկ և իսկ այն վայրկեանում, երբ նա, համակուած ուրախութեան յանկարծակի բռնկուածով յատկոտում է դաշտում, մարմնի տարօրինակ շարժումներ անելով: Կենսուրախ զգացմունքը պատանեկութեան յատուկ է: Յնծութեան յանկարծական բռնկումներ հորթերին յատուկ են, (այսպէս լից—«հորթային հրճուանք»): Ուրախութեան այն արտաքին արտայայտութիւնները, որոնք մեզ անվայել են թւում ոչ մի ամօթալի բան չեն պարունակում, որովհետեւ բնական են, անարուեստ: Նկարիչը պարտաւոր էր ձեւակերպել հորթը պոչը ցից, որովհետեւ դա բնական է: Նա գրանդ կրեւան է հանել նուրբ զիտողութեան ընդունակութիւն, կենդանի իւժօր: Եթէ որ, հետեւելով կեղծ ամօթխածութեան, նա ներկայացնէր կայտառ հորթը պոչը կախ, այն ժամանակ նա կը մեղանչէր գեղարուեստական ճշմարտութեան դէմ, իսկ նրա արտադրութիւնը կը կորցնէր իր անկեղծութեան, ճշմարտութեան, իրականութեան ամբողջ գրաւչութիւնը: Տարօրինակ է այդպիսի բան մերժելը, իսկ առաւել եւս տարօրինակ է հորթը պոչից զրկելը:

—Ինչ վերաբերում է իրական լինելուն, այդ մասին ես չեմ վիճում: Պատկերն արդարեւ շատ իրական է,—ասաց վերատեսուչը, սկսելով տաքանալ—Բայց այդ դովաբանուած ուշալականութիւնը ներկայ գէպքում արդեօք յարմար է գալիս: Շունը իր լուաներն է քթրթում, խոզը թաւալում է ցեխի մէջ,—չէ՞ որ սրանք էլ զուտ իրական նիւթեր են, բայց լից տուէր հարցնել, արդեօք սրանք յարմար նիւթեր են գեղարուեստական երկերի համար: Արդեօք այդ գեղարուեստական կերակուրն երեխաների, մեր ժողովրդի երեխաների համար առողջարար է:

—Է՛, ասենք այդքան էլ հետու չի կարելի գնալ,—հակաճառեց պոստատան կառավարիչը, որին հորթի պոչի մասին յարուցած բոլոր վէճը՝ այնքան էլ լուրջ բան չէր թւում: Այդպիսի չնչին բաներին նշանակութիւն չը պիտի տանք: Միթէ գիւղացի երեխաները ոչ մի անգամ չեն տեսել պոչերը ցից հորթեր: Եւ նրանք համարեն ամենայն օր են տեսնում այդ, և գրանից ոչ մի վատ բան չի դուրս գալիս:

—Ինչպէ՞ս, դուք ուրեմն ընդունում էք, որ այդ պատկերի

մէջ ոչ մի անպատկառ բան չը կայ: Ներեցէք... Իմ խորին համոզմունքն է, որ մենք գլխավայր ենք հասկանում մեր պարտականութիւնները: Հարիւր անգամ աւելի լաւ կը լինէր ամենեւին այբուբենարան չը տպագրել, և առհասարակ աւելի լաւ կը լինէր ոչ մի գիրք չը տպագրել, քան տարածել համահման ցեխ: Ո՞ւր ենք մոլորեցնում: Մաքուր մանկական հոգիներին: Ո՞րտեղ ենք մտնում բարբերի ապականութիւն: Մեր ժողովրդը անարատ սիրտը, կարծես թէ մենք նպատակ ունենք քանդել այն բարոյական հիմքերը, որոնք վրայ կառուցուած է ազգի արագան:

— Ի հարկէ, այդ մի քիչ անվայելուչ բան է, որ հորթը ցցել է պոչը, — դրանում և կաշուեգործը համաձայն էր: — Բայց, — չարունակեց նա, — խոր չէ որ այդ յիմար երկարաթական հորթ է, որից շատ բան պահանջել չի կարելի: Եթէ դա լինէր օրինակ կով կամ եղ, այն ժամանակ ուրիշ բան է: Իսկ հորթ, դա ոչինչ...

— Ոչ, ոչինչ չէ, — հակաձառեց հարկահանը:

— Յոյց տուէք երեխաներին այդպիսի նկար, — նրանք ինչպիսի հասկացողութիւն կը կազմեն վայելչութեան և բարեկրթութեան մասին:

Ես արդէն ասացի, որ դրանք դատարկ բաներ են, — նորից միջամտեց բժշկապետը: Արժէ արդեօք ամբողջ մի ժամ վիճաբանել այդպիսի յիմար բանի մասին և ներս խոթել այստեղ բարոյականութեան հարցեր... Հանդիստ թողնենք այդ հորթը: Աստուած նրա հետ, թող այբուբենարանի մէջ չը մտնի. Աւելի լաւ է խօսենք որ և է աւելի հետաքրքիր բանի մասին: Մենք չէ որ ուրիշ շատ, աւելի կարեւոր գործեր ունենք:

— Հարցը հորթի մէջ չէ, այլ սկզբունքի, այն իդէալների, որոնցով մեր բաժնետիրական ընկերութիւնը պիտի առաջնորդուի իր լուսաւորութեան գործի ընթացքում: — Վերատեսուէն աւելի բորբոքուեց: — Կասեմ աւելին, այստեղ հանդիպել են իրար երկու աշխարհայեցողութիւններ: Եւ մեր խաղաղ երկրումն էլ է սկսում բռնկուել կռիւն ազնիւ իդէալիզմի և այն ուղղութեան մէջ, որը նատուրալիզմ անմեղ անուան տակ իսկապէս քօղարկում է խորին ապականութիւն: Իմ բարոյական պարտքս եմ համարում նախազգուշացնել ընկերներին այդ մահաբեր թոյնից, որը հեշտութեամբ կարող է թունաւորել և փչացնել մեր գեղեցիկ գործը:

Բժշկապետը աթոռի վրայ սկսեց կուչ գալ: Նախագահը նկատեց այդ և կարևոր համարեց վիճաբանութիւնն ընդհատել:

— Ներեցէք, պարոններ, դուք շատ շեղուեցիք հարցից:

Այդպէս մենք երբէք չենք վերջացնելու Հարցը զնենք: Եթէ ես չեմ սխալուում, առաջարկուած է երկու ծրագիր. ոմանք ցանկանում են, որ չարաբաստիկ պատկերն ամենեւին չը տպագրուի, ոմանք էլ ընդունում են, որ կարելի է տպագրել, բայց առանց պոչի: Սակայն, երկրորդ ծրագիրը, թուում է թէ, չի գտել բաւականաչափ կողմնակիցներ:

Այդ ժամանակ հարկահանը ձայն խնդրեց:

— Հէնց այդ ծրագրի կողմնակից եմ, թէպէտ և, կարելի է, որ ես ասիմ չունենայ որոշակի յայտնել իմ կարծիքը այդ մասին: Բոլոր դժբախտութիւնը պոչի մէջ է. հէնց այդտեղ է միայն անպատշաճութիւնը: Բայց դրա համար չարժէ այբու-բնարանից դուրս հանել Հովսէփի և իր հօտի կրթիչ պատկերը:

Կաշուեցործ Նիրանէնը, իսկ Նրա հետ միասին և պոստա-տան կառավարիչը, բողոքում էին անպուշ հորթի կողմնակից-ների դէմ: Վէճը Նորից բռնկուեց: Ժողովըրական ուսուցիչը դարձեալ սկսեց ճառել բարձր նիւթերի և այն վաճառների մասին, որոնք, եթէ միայն տուած փաստի բոլոր հետեւանքները նախատեսուի, վնաս են սպառնում ժողովրդին և հայրե-նիքին: Վերատեսուչը նատուրալիստների դէմ արտասանած ճա-ռով Նրանց ջարդ ու փշուր արեց և բորբոքուած ասաց, որ կոպտութեան պաշտպան մարդիկ թէպէտ և պաճաճ են, բայց առաւել եւս երեւան են հանում ամօթխածութեան բացակա-յութիւն և դատելու անընդունակութիւն այն բանի մասին՝ թէ ինչ է չնորհալի, ինչը՝ ոչ:

Բժշկապետը կրակ կտրեց:

— Իսկ այն մարդը, որ կարմրում է պոչը տեսնելիս, երե-ան է հանում չափազանց կասկածելի բարոյականութիւն: Ժողո-վրդի, իսկ առաւել ևս երեխաների երևակայութիւնն առողջ է: Ապականուած է միայն Նրանց երևակայութիւնը, որոնք տհաճութեամբ երեսները շուռ են տալիս՝ պոչը վերև ցցած հորթից: Այդ արդէն չափազանցութիւն էր: Նախադասն ընդհա-տեց վիճաբանողներին և խնդրեց Նրանց ոտը չը դնել անճա-կան հողի վրայ: Բայց վերատեսուչն արդէն գլխարկը վերցրել էր: Հրաժեշտ տալիս՝ նա մեղմ, կարծես թէ խղուած ձայնով արտասանեց մի քանի սրտաբուլիս խօսքեր այն մասին, թէ ինչ-պէս Նրա համար ծանր է տեսնել, որ այնպիսի գեղեցիկ պտուղ-ներ խոստացող գործը ստացել է կորստաբեր ուղղութիւն: Նա թօթափում է իր ոտների փոշին: Նմանապէս նա չի կարող անդամ մնալ այն ընկերութեան, որտեղ թոյլ են տալիս վիրաւո-րել այն մարդկանց, որոնք համարձակ և ազնուաբար արտայայ-տում են իւրեանց համոզմունքները: Իսկ ինչ վերաբերում է

վիրաւորողին՝ նա դատաստանի առջև նրանից հաշիւ կը պահանջի։ Նա դուրս գնաց, իսկ նրա յետևից դուրս եկան ժողովրդական ուսուցիչը և հարկահանը։ Մնացողներին տիրեց մի ծանր զգացմունք։ Թոււմ էր նրանց, թէ հողը իրանց ոտների տակ օրօրում է։ Իրանց ընկերութեան ապագան, որ մի քիչ առաջ վարդապետն լուսով էր ներկայանում աչքերին, յանկարծ անյայտութեան մառախուղով ծածկուեց։ Եւ այդ բոլորը մի ինչ որ հորթի պոչի կամ անպոչ հորթի համար։

Վիճաբանութիւնները նորից արծարծելու մասին մտածելն անգամ աւելորդ էր։ Վտանգաւոր էր բարձրացնել վիճելի հարցը, որ յանդում էր երկու կամ աւելի ճիշտ երեք հակասական վճիռների։ Այդ կարող էր վերջնականապէս կործանել ընկերութիւնը։ Գործը յետաձգուեց երկրորդ նիստին, աւելի նրա համար, որ արդէն ուշ էր։ Կաշուեգործի խորհրդի համաձայն խնդիրը պարզելու համար վճռեցին հարցնել ձեռնհաս և գործի մէջ չը չահագրգռուած անձանց՝ ինչպէս օրինակ քաղաքագլխի և քաղաքային պատօրի կարծիքը։ Քաղաքագլուխը պատասխանեց, որ Պ. քաղաքի բնակիչները, ի հարկէ, մի քիչ կը խռովուէին, եթէ տեսնէին հրապարակում վիճելի նկարի նման մի տեսարան։ Բայց, ուշադրութեան առնելով, որ պատկերը ժողովրդի համար է նշանակուած, իսկ ժողովուրդն այդքան էլ մանրակրկիտ չէ, նա կարծում է, որ այդ կարելի է ուշադրութեան չառնել։ Պատօրը անորոշ կերպով պատասխանեց, — որ ոչ Աստուածաչընչում, ոչ էլ եկեղեցական կանոնադրութիւնների մէջ չէ կարող պատասխան գտնել տուած հարցին։

Խորհեցին և վճռեցին, որ պատկերը կարելի է տպել իրաւաբանական յայտնի սկզբունքի հիման վրայ, որով թոյլատրելի է համարոււմ այն բոլորը, ինչ որ օրէնքով չէ արգելուած։

Այդպէս էլ արին։ Այբուբենարանը լոյս ընծայեցին հորթի պատկերով, հորթն էլ մնաց պոչով։ Բայց վերատեսուչը, ժողովրդական ուսուցիչը և հարկահանը վերցրին իրանց վրայից ամեն մի պատասխանատուութիւն այդչափ թեթեամիտ արարքի հետևանքների համար։

Նրանք վաճառեցին իրանց բաժինները։

Թարգմ. ՅՈՎ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ